

Rozhovor s Ladislavem Míkem

Martin Dušek

Ladislav Miko. Foto Archiv AOPK ČR

V ochraně přírody jste působil již před vstupem do Evropské unie. Určitě neuškodí se vrátit k tomu, jak moc velkou změnu vstup představoval pro českou legislativu?

Na tento dotaz se dá odpovědět dvojím způsobem a pokaždé vlastně správně. Na jednu stranu velké vzepětí po listopadu 1989, částečně vlastně vycházející i z oblasti ekologických protestů a hnutí, vedlo už v devadesátých letech k velmi zásadní změně legislativy, a ty „hlavní“ stavební kameny – jako například dodnes platný zákon 114/92 Sb., o ochraně přírody a krajiny – byly schváleny už dávno před vstupem. Na druhou stranu, legislativa od počátku počítala s potřebou sblížení naší legislativy s legislativou evropskou, a tak orientace veškeré nové normotvorby už směřovala k Evropě. Nicméně přímo v předvstupním období se muselo stihnout legislativu, až na dojednané výjimky s určeným přechodným obdobím (například čištění odpadních vod), sjednotit zcela. Patrně nejobsáhlejší z hlediska ochrany přírody byla transpozice a následně implementace směrnic o ptácích a o stanovištích, tedy vytvoření evropské soustavy Natura 2000. To vyžadovalo nejen změnu a doplnění legislativy, ale především její implementaci – tedy zmapování a vyhlášení stavebních kamenů soustavy.

Co bylo podle Vás nejobtížnější na předvstupních vyjednáváních? U části veřejnosti převládá pocit, že naše legislativa je dostatečná, že řada prováděných úprav nebyla nutná?

V tom byl právě problém: velká část veřejnosti měla pocit, že po velkých změnách v období po revoluci, tedy v první polovině devadesátých let, už máme „vyřízeno“, vše je hotovo a nic dalšího už není třeba. Ve skutečnosti potřebných změn legislativy bylo velké množství, doplnit a dotáhnout se musela celá řada detailů. Pamatuji si velmi dobře, jak složité, na rozdíl od období těsně po revoluci, bylo potřebné změny v ochraně přírody a krajiny do zákona dostávat. Ani v parlamentu se to nepovedlo hned napoprvé, návrh se musel několikrát přepracovávat, doplňovat, ale taky chránit před destruktivními změnami.

Ve vztahu k předvstupním jednáním to bylo vcelku jednoduché – požadavek transpozice byl jasný a my měli jistotu, že návrhy naší legislativy budou detailně zkoumány z hlediska jejich konformity se směrnicemi. Obtížné bylo tedy spíš doma vysvětlit, co všechno ještě musíme do právního rámce dostat a proč. S tím ovšem souvisí i fakt, že jsme potřebovali principiálně změnit přístup státu k ochraně přírody i z hlediska kapacit, financí a prostředků na dlouhodobý monitoring a management.

A co nejdůležitějšího tedy podle Vás vstup České republiky do EU naší ochraně přírody přinesl?

Bezesporu to byla zejména Natura 2000 jako systémový a systematický přístup celé EU založený na faktech, biogeografických oblastech a evropském pohledu na významnost jednotlivých stanovišť i druhů. Už v přípravě implementace se u nás odehrálo několik zcela bezprecedentních událostí. Padlo rozhodnutí celoplošně a ve velmi detailním měřítku zmapovat celé území České republiky, což vyžadovalo důkladnou průpravu, přípravu jasné a srozumitelné metodiky a hlavně zajištění a také zaplacení práce velmi širokého spektra mapovatelů. Myslím, že v naší historii to bylo poprvé, kdy se mapovací a monitorovací úsilí dělalo takto systematicky a především kdy bylo relativně přiměřeně zaplacené. V té době téměř nebyl odborník, botanik, zoolog či geobotanik, který by nebyl zapojen. Domnívám se, že to také pomohlo nastavit nějakou úvodní hladinu ocenění této náročné terénní práce a uvědomění, že není možné nadále spoléhat jenom na nadšení a vůli dobrovolníků nebo špatně placených zaměstnanců. Díky mapování i metodice jsme pak byli schopni, až na drobné výjimky, obhájit schválení našeho návrhu, který byl v podstatě téměř dostačující v řadě ohledů, a přitom nezabíral tak velkou plochu státu, aby byl zcela zablokovan politicky, byť se musel ještě v druhém kroku doplňovat a upravovat. Dalším přínosem byla pravidla pro posuzování zásahů (článek 6 směrnice o stanovištích) a také návaznost na další legislativu – třeba EIA nebo rámcová směrnice o vodách. Nakonec tento proces pomohl i k zajištění výrazně vyšších finančních prostředků na péči o přírodu a krajinu, ať už v rámci národních zdrojů, nebo fondů EU. Přes všechny potíže, kritiky i nedostatky se ochrana přírody dostala na vyšší úroveň a kromě domácí scény se na ni najednou dívala i ta evropská – to v řadě případů určitě pomohlo.

Stepi na Pálavě u Děvína patří právem do soustavy Natura 2000. Foto Zdeněk Patzelt

Vy sám osobně jste po vstupu do EU působil, a stále působíte, v řadě evropských institucí a struktur. Mohl byste tuto svou cestu stručně popsát?

Právě proces přípravy implementace směrnic, mapování a výběru naturových území a taky novelizace zákona mě přivedly do pravidelného kontaktu s „Bruselem“, a tak když padlo rozhodnutí o vstupu a byla otevřena místa pro vstupující země na všech úrovních managementu, jsem byl vyzván přáteli z Komise, abych se určitě přihlásil do soutěže o místo ředitele právě na ochraně přírody v DG Environment. Přihlásilo se téměř 100 uchazečů z 10 zemí a já upřímně nevěřil, že bych bez zázemí politické strany či nějaké významnější intervence na úrovni vysokých vládních činitelů měl vůbec šanci. Ale nechal jsem se přemluvit a k mému překvapení jsem nakonec konkurz vyhrál – a ze dne na den jsem se v květnu 2005 stal vysokým úředníkem Komise, na úrovni ředitele. Po krátkém období sžívání se s funkcí a procedurami se rozběhla extrémně intenzivní práce, na kterou moc rád vzpomínám. Dokončovali jsme Naturu 2000 v 10 zemích, co společně vstoupily do EU, rozjížděli totéž v Rumunsku a Bulharsku. Připravovali jsme novou legislativu EIA, ochranu půd, rozvíjeli často na můj

osobní popud zcela nové koncepty – například ekonomické hodnocení hodnoty ekosystémů a biodiverzity (tzv. TEEB), koncept zelené (později modro-zelené) infrastruktury, novou legislativu k invazním nepůvodním druhům, rozpracovávala se biodiverzitní strategie z roku 2002 (dodnes vzpomínám, jak jsme si lámali hlavu, jak prioritizovat nalezených 106 priorit...), schválili a obhajovali jsme historicky první návrh rámcové směrnice o půdě, připravoval se návrh o kontrole legálnosti dřeva atd. Spousta iniciativ, které jsem rozjížděl, je dodnes v hlavním proudu implementace, z toho mám radost. V roce 2009 měla Česká republika první předsednictvo v Evropské radě a během něj padla česká vláda. Já byl přizván do úřednické vlády J. Fišera jako ministr životního prostředí, ale už na konci téhož roku jsem se do Bruselu vrátil, tak jak zněla původní dohoda – mé místo tentokrát převzal Honza Dusík, který zrovna letos dokázal získat pozici zástupce generálního ředitele pro klima. V roce 2011 jsem se přihlásil do konkurzu na ještě vyšší pozici – konkrétně na zástupce generálního ředitele tehdejšího DG SANCO (tedy generálního ředitelství pro zdraví a ochranu spotřebitele). Ač jsem ani zde nebyl favoritem, nakonec jsem uspěl i v tomto konkurzu a převzal jsem nesmírně širokou

oblast bezpečnosti potravin. Byť to z názvu na první pohled nevypadá, zůstala mi řada agend, které s přírodou a jejím stavem velmi úzce souvisí – měl jsem v portfoliu věci jako veterinární zákony a předpisy, regulace týkající se GMO, pesticidy a biocidy, fytopatologické škůdce včetně invazních druhů apod. V té době jsem byl funkčně druhým nejvyšším českým úředníkem ve strukturách Evropské komise, samozřejmě vedle komisaře. Asi po roce, kdy jsem byl dokonce pověřen funkcí generálního ředitele, jsem byl od roku 2018 vyslán jako vedoucí zastoupení Evropské komise na Slovensko. Tam jsem měl v portfoliu prakticky všechno, co Evropská komise v kontaktu s členskými zeměmi zajišťuje, to nejpodstatnější však bylo v oblasti politického reportingu, komunikace a podpory evropských hodnot, včetně přípravy a kampaně před posledními evropskými volbami. Původní tříleté funkční období mi bylo ještě prodlouženo o rok a pak už se blížilo druhé české předsednictví. Měl jsem se původně vracet na své „domovské“ DG SANTE, byl jsem ale požádán o pomoc a podporu nové české vlády, a to konkrétně ministryně životního prostředí Anny Hubáčkové s tím, že se musí připravit extrémně náročné české předsednictví, jehož součástí bylo kvůli odkladům z důvodu pandemie covid-19 jen v mezinárodní oblasti 5 velkých konferencí včetně klimatického i biodiverzitního COP, a také extrémně plný „domácí“ program vyplývající ze schváleného programu, tzv. Green Dealu. Předsednictví jsme myslím zvládli jako ČR mimořádně dobře, získali jsme nejen ostruhy, ale zcela výjimečnou reputaci. Já jsem měl tu čest být z titulu evropského předsednictví hlavním evropským vyjednavatelem biodiverzitního COP v Montrealu, dosažení dohody, kterou téměř nikdo v takové kvalitě neočekával, bylo mojí snad nejnáročnější, ale také nakonec nejradostnější a největší zkušeností. Samozřejmě díky fantastickému týmu českého předsednictví a i díky skvělé spolupráci celé delegace EU. No a posléze jsem požádal o souhlas zůstat delegován z Komise do České republiky, kde mi k pozici vládního zmocněnce pro mezinárodní otázky v oblasti biodiverzity a ekosystémových služeb, kterou vláda schválila právě pro COP v Montrealu a s ním související agendy, přibyla ještě role poradce současného ministra životního prostředí a posléze i prezidenta republiky. V těchto pozicích pracuji dodnes a myslím, že mě patrně dovedou až do blížícího se úřednického důchodu a do plánovaného návratu do akademické obce, odkud jsem vzešel.

Jak vnímáte postavení ochrany přírody v EU v dnešní době, kdy se ukazuje, že veřejnost je možná nasycena některými tématy, jako je Green Deal nebo zelený občanský aktivismus, a staví se k nim skepticky, přestože je ještě před pár lety podporovala?

Myslím si, že ochrana přírody i životního prostředí v širším kontextu prochází velmi náročným a v některých ohledech kritickým obdobím. Na mezinárodní úrovni se došlo, byť složitě, k jednoznačné shodě na problémech, které ohrožují udržitelný život lidstva, a taky na tom, jak postupovat, abychom je začali účinněji řešit. Výsledky klimatických i biodiverzitních a dalších dohod se přetavují do národních strategií, v EU vedly ke schválení široce a ambiciózně pojatého programu neboli zelené dohody – tzv. Green Dealu. Už když byl schvalován, bylo jasné, že jde o mimořádně ambiciózní program, jehož naplňování bude velmi náročné a drahé. Nicméně panovala shoda, že pokud chceme reálně dosáhnout našich cílů, prakticky není možné postupovat jinak, ambice musí být vysoké, rozprostřené až do roku 2050 co nejrovnoměrněji, a příspěvek musí každý – geograficky, ale také napříč odvětvími a sektory. Do takto napjatého programu ovšem přišlo několik krizí – pandemie, krize migrační, ekonomická a nakonec i válka agresivního Ruska. To změnilo východiska i pohled na některá řešení (třeba masivnější využití levného ruského plynu), s dopady na ceny, inflaci i technologickou transformaci. Co se jevílo jako velmi náročné při schvalování strategií v rámci Green Dealu, se stalo ještě mnohem náročnější, dopady na některé segmenty se znásobují a problémy způsobené krizemi se v některých oblastech dostávají přes úroveň snesitelnosti pro řadu aktérů. Z toho plyne mnoho otázek směřem ke Green Dealu, ale já bych je nenazval nasycením – jde spíše o rostoucí rozpor mezi vědomím, že nemáme čas ani moc prostoru na nějaké zvolňování, pokud myslíme dosažení našich cílů vážně, a současně nemáme jednoduchou odpověď na nárůst cen, změny na světových trzích nebo rostoucí sociální dopady prováděných kroků. Tato situace samozřejmě vytváří prostor pro soubor politických alternativ, který je navíc posílen válkou a obecně rozdělenou společností, růstem populismu, a dokonce – což mne osobně znepokojuje asi nejvíce – odklonem od vědy a práce s fakty, ba až její dehonestací. Roste nejen riziko, že to ovlivní schopnost věci řešit, ale i že politicky převládne zjednodušená snaha řešení odložit na „později“, ač víme, že to znamená jediné – že buď se objem potřebných změn ještě zkoncentruje v čase, a tudíž znásobí, nebo u některých věcí překročí přijatelnou míru, v obojím ale shodně nebude možné dosáhnout

cíle, u kterých jsme se shodli, že jsou předpokladem pro rozumné a udržitelné setrvání u „našeho“ způsobu života.

A co tedy považujete za nejdůležitější výzvy, které před ochranou přírody v ČR i EU stojí?

Myslím, že klíčovým zůstává uvědomění si dopadů nedostatečné reakce na probíhající procesy v krajině a rizik dosažení určitých hraničních hodnot, za kterými nastávají nevratné změny. Postupovat dál „jako obvykle“ v ochraně přírody a krajiny jednoduše už nemůže stačit, byť nástroje a postupy, které jsme k tomu vyvinuli, jsou určitě jedny z nejlepších, ne-li úplně nejlepší na světě. Klíčem bude celková změna přístupu ke krajině a stále významnější zapojování obnovy ekosystémů a jejich funkcí. Jednoduše řečeno: chránit to, co nám ve větších či menších kouskách ještě z přírody zbylo, k řešení nestačí, přírodu a funkční krajinu musíme začít obnovovat. A k tomu patří i to, že nebudeme řešit (být velmi sofistikované) a reagovat jen na následky, ale pustíme se do řešení a odstraňování příčin neblahého stavu. Dobrou zprávou nakonec snad může být, že většinou už víme, jak na to, a že dokonce máme první vlaštovky, co se týče důkazů, že vhodně zvolený postup k vytyčenému cíli vede. ■

doc. RNDr. Ladislav Miko, PhD.

Ladislav Miko je půdní biolog a ekolog, environmentalista, pedagog a euroúředník. Je absolventem obecné biologie a následně systematické biologie a ekologie na Přírodovědecké fakultě Karlovy Univerzity v Praze. Přednáší ekologické a environmentální vědy na Univerzitě v Antverpách (profesor) a na Karlově Univerzitě v Praze (docent). Mnoho let pracoval ve statní správě – na České inspekci životního prostředí (1993–2001), jako náměstek ministra životního prostředí (2002–2005) a poté byl ministrem životního prostředí v úřednické vládě ČR J. Fišera (2009). Od roku 2005 pracuje ve vysokých funkcích Evropské komise (2005–2011 ředitel pro biodiverzitu DG Environment, 2011–2017 zástupce generálního ředitele a pověřený generální ředitel DG SANTE, v letech 2018–2021 vedoucí Zastoupení Evropské komise na Slovensku). Od roku 2022 pracuje jako poradce ministra životního prostředí a zmocněnec vlády pro mezinárodní vyjednávání v oblasti biodiverzity a ekosystémových služeb. Od března 2023 je poradcem prezidenta republiky Petra Pavla pro environmentální problematiku a udržitelnost.